

OS MORCEGOS FORESTAIS NA GALIZA

Xosé Pardavila e Adrián Lamosa*

Até o momento, constatouse en Galiza a presenza de 23 especies de morcegos, pertencentes a 10 xéneros e 3 familias diferentes (Táboa 1). Segundo o Decreto 88/2007 do 19 de abril, polo que se regula o Catálogo galego de especies ameazadas, 9 destas especies presentes no noso territorio son vulnerábeis. Esta catalogación fai necesaria a realización urxente dun Plan de conservación para estas especies. Porén, polo de agora, a Xunta de Galiza non iniciou a súa tramitación.

Os quirópteros forestais dependen dos bosques para o desenvolvemento do seu ciclo biolóxico ou, polo menos, dunha parte del (reproducción, caza ou hibernación), tendo así mesmo un papel importante na dinámica destes ecosistemas. Os quirópteros actúan como un eficaz insecticida biolóxico, xa que as distintas especies deste grupo consumen diariamente decenas de toneladas de insectos, eliminando vectores de enfermidades e pragas para a agricultura.

Por outra banda, os quirópteros resultan un dos grupos animais máis sensíbeis. Das 32 especies ibéricas, tan só 4 se libran de ameaza. Esta sensibilidade púidose constatar en distintos países europeos, así como en diversos lugares da Península Ibérica onde foi observado un considerábel e progresivo descenso dos seus efectivos poboacionais. Neste senso, en Galiza apréciase unha regresión xeneralizada dalgunhas especies nos últimos anos.

Os quirópteros forestais empregan cavidades naturais (resultado da caída de pólas), fisuras, cortizas exfoliadas, e cavidades creadas por especies escavadoras (petos e insectos xilófagos) ou por efecto doutros procesos naturais de putrefacción de troncos e pólas. O número e a medida das cavidades varían segundo o diámetro, idade e altura da árbore, sendo as árbores grandes e velhas as que están máis expostas aos procesos de formación de cavidades. Se ben, nos climas temperados, os quirópteros empregan so refuxios subterráneos para invernar e refuxios forestais durante o resto do ano.

Deste xeito a deforestación e fragmentación do hábitat ou a substitución do bosque autóctono por superficies de monocultivo de especies de crecemento rápido representan un gran problema para a conservación de quirópteros, e en

particular para os que se refuxian en árbores (*Nyctalus leisleri*, *Myotis bechsteini*, *Barbastella barbastellus*, etc.). De cara a garantir a conservación das especies forestais e os bosques galegos faise preciso unha reformulación da política agroforestal que incorpore criterios de conservación da biodiversidade.

Dado que os quirópteros presentan unha grande fidelidade a un tipo de refuxio, a falta de cavidades en árbores pode ser un factor limitador para a súa presenza nun territorio. Polo tanto, a destrución dos seus refuxios, ou as perturbacións neles, van ser a principal ameaza para estas especies. Neste sentido, a colocación de caixas niño representa unha boa medida de xestión e conservación, especialmente en bosques onde a súa explotación limita a presenza de cavidades naturais. Estas medidas son especialmente idóneas en lugares como plantacións de coníferas ou de especies exóticas como o eucalipto, onde apenas existen refuxios naturais.

Existen ademais outros factores que poñen en perigo as súas poboacións como a perda de zonas de alimentación (moitas veces relacionadas cos cambios nas políticas agrarias ou coas obras de grandes infraestruturas), o uso de pesticidas ou a mortalidade nos parques eólicos.

Consecuentemente a todo o exposto, os morcegos forestais, son un indicador do estado do bosque, polo que a súa conservación depende da preservación das fragas e bosques galegos.

AS ESPECIES ATOPADAS EN GALIZA

Dun xeito ou doutro, todas as especies de quirópteros poden atoparse formando parte dos ecosistemas forestais durante o seu ciclo anual de actividade. Se ben, dentro das especies atopadas, podemos destacar a *Nyctalus leisleri*, *N. lasiopterus*, *Myotis bechsteini*, *M. mys-*

tacinus, *M. alcaethoe*, *M. escaleraei*, *M. spA* e *B. barbastellus* como especies estritamente forestais, dado que presentan vínculos máis estreitos con este tipo de hábitats.

OS NÓCTULOS

Os nóctulos, xénero *Nyctalus*, están representados na fauna galega por dúas especies de marcado carácter forestal: *N. lasiopterus* e *N. leisleri*. O Nóctulo pequeno, *N. leisleri*, é unha especie ligada a masas boscosas de certa entidade, onde atopa refuxio en buratos e fendas de árbores velhas en carballeiras, faiales ou piñerais, en zonas próximas á auga, parques suburbanos e ecotonos. Tamén ocupa caixas niño e edificios. En Galiza presenta unha distribución bastante irregular, chegándose a mencionar como común onde o hábitat resulta axeitado. O Nóctulo xigante, *Nyctalus lasiopterus*, especie asociada á presenza de bosques maduros, tanto de frondosas como de coníferas, así como a ripisilvas, ten un marcado carácter forestal, utilizando como refuxio principal buratos de árbores velhas en masas forestais ben conservadas. Detectouse recentemente nos bosques máis orientais de Galiza e no Parque Natural Baixa Limia - Serra do Xurés. O Catálogo Galego de Especies Ameazadas (CGEA) recolle dúas especies de nóctulos catalogadas como vulnerábeis (*Nyctalus lasiopterus* e *N. noctula*), non existindo na actualidade rexistros fiables da presenza desta última especie en Galiza. Pola contra, o Catálogo debería recoller de inmediato o *N. leisleri*, do que si existen diversas referencias.

OS RATEIROS

Os morcegos rateiros, xénero *Myotis*, son os que presentan un maior número de especies. A maioría deles son de pequeno tamaño e acollen varias especies de medios forestais en Galiza, das

Os morcegos forestais atopados en Galiza.

que 3 están catalogadas como vulnerábeis.

O morcego rateiro forestal, *Myotis bechsteini*, está presente tanto en medios forestais de bosques caducifolios como de coníferas. Busca refuxio en minas, simas e covas. En Galiza é escaso, existindo moi poucos rexistros e coñecéndose unha única poboación reprodutora na península do Morrazo. Esta especie, arborícola e asociada a masas forestais ben conservadas, utiliza como refuxios principalmente árbores con buratos e fendas, durante a hibernación pode ocupar cavidades subterráneas e edificios.

O morcego bigotudo, *Myotis mystacinus*, especie eminentemente forestal, localízase en zonas montañosas densamente forestadas, sobre todo en bosques de frondosas, aínda que aparece tamén en parques e zonas urbanas. No

verán refúxiase principalmente en ocos de árbores, pero tamén en caixas niño, ocos de edificios, pontes e, máis raramente, en covas. En inverno utiliza minas, túneles, covas e soutos de baixa temperatura (2-8 °C) e elevada humidade. Non existen demasiados datos desta especie en Galiza, aparecendo como unha especie rara e escasamente distribuída.

O morcego rateiro grande, *Myotis myotis*, prefere bosques maduros abertos e pasteiros arborados. Busca refuxios en covas, faiados e alpendres. É unha especie fisurícola e cavernícola, polo que pode ocupar diversos tipos de refuxio, como covas, minas, pozos ou sobrados. En Galiza presenta unha distribución uniforme, sen acadar elevadas densidades. Ocupa principalmente bosques maduros pouco densos, zonas de mato con árbores e pastos.

Outras especies de morcegos rateiros forestais presentes en Galiza e que deberían ser incluídas no Catálogo Galego de Especies Ameazadas son os morcegos rateiros grises, *Myotis escalerae* e *Myotis spA*, do grupo *Nattereri*. Estas dúas especies de distribución ibérica, foron recentemente separadas de *M. nattereri* a partir de análises xenéticas. *M. escalerae* presenta unha distribución errática en toda Galiza sendo pouco abundante, xeneralista en canto a medios usados e cavernícola. *M. spA* ten polo momento moi poucas citas (Fragas do Eume, Ancares, Xurés), estando máis asociado a zonas montañosas con bosques ben conservados. De igual xeito debería incorporarse ao CGEA o morcego bigotudo pequeno, *M. alcaethoe*, recentemente descrito, estando a súa distribución galega limitada ao Eume, Ancares e Courel, e asociada tamén a

Táboa 1. As 23 especies de morcegos detectadas en Galiza e os seu rango de protección e/ou ameaza.

	Decreto 88/2007	SECEM	Lei 42/2007	CNEA	IUCN 2010	Berna
<i>Rhinolophus euryale</i>	V	VU	II, V	V	NT	II
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	V	NT	II, V	V	LC	II
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	V	NT	II, V	IE	LC	II
<i>Myotis alcaethae</i>		NT	V	IE	LC	II
<i>Myotis mystacinus</i>	V	NT	V	V	LC	II
<i>Myotis escaleraei</i> (gr. <i>Nattereri</i>)		NT	V	IE	LC	II
<i>Myotis spA</i> (gr. <i>Nattereri</i>)		NT	V	IE	LC	II
<i>Myotis myotis</i>	V	VU A2ac	II, V	V	LC	II
<i>Myotis blythii</i>	V	VU A2ac	II, V	V	LC	II
<i>Myotis emarginatus</i>	V	VU A2ac	II, V	V	LC	II
<i>Myotis bechsteinii</i>	V	VU	II, V	V	V	II
<i>Myotis daubentonii</i>		LC	V	IE	LC	II
<i>Pipistrellus pipistrellus</i>		LC	V	IE	LC	III
<i>Pipistrellus pygmaeus</i>		LC	V	IE	LC	
<i>Hypsugo savii</i>		NT	V	IE	LC	II
<i>Nyctalus leisleri</i>		LC	V	IE	LC	II
<i>Nyctalus lasiopterus</i>		VU B1ab(iii), D1	V	V	LC	II
<i>Eptesicus serotinus</i>		LC	V	IE	LC	II
<i>Barbastella barbastellus</i>		NT	II, V	IE	NT	II
<i>Plecotus auritus</i>		NT	V	IE	LC	II
<i>Plecotus austriacus</i>		NT	V	IE	LC	II
<i>Miniopterus schreibersi</i>	V	VU A2ac	II, V	V	LC	II
<i>Tadarida teniotis</i>		NT	V	IE	LC	II

Lendas:

Decreto 88/2007 do 19 de abril, polo que se regula o Catálogo galego de especies ameazadas. Vulnerábel (V).

SECEM (Lista Vermella). Case ameazado (NT), Vulnerábel (VU), Preocupación menor (LC).

Lei 42/2007, de 13 de decembro, do Patrimonio Natural e da Biodiversidade. Anexo II (Especies animais e vexetais de interese comunitario para cuxa conservación é necesario designar zonas especiais de conservación), Anexo V (Especies animais e vexetais de interese comunitario que requiren unha protección estrita).

CNEA (Catálogo Nacional de Especies Ameazadas). Vulnerábel (V), Interese Especial (IE).

IUCN (Lista vermella de especies ameazadas). Preocupación menor (LC), Case Ameazado (NT).

bosques ben conservados de zonas de montaña.

Outras especies do xénero *Myotis* recollidos no CGEA pero que non presentan marcado carácter forestal son o morcego de orellas fendidas, *Myotis emarginatus*, que vive en todo tipo de hábitats, aínda que parece evitar os bos-

ques moi pechados. En Galiza considérase unha especie moi rara e con distribución moi irregular. E o morcego de orellas de rato pequeno, *Myotis blythii*, especie típica de medios abertos, que utiliza como refuxios cavidades subterráneas (minas e covas) e, en menor medida, faiados e sobrados.

O morcego das fragas, *Barbastella barbastellus*, outra especie que debería ser incluída no CGEA, resulta ser principalmente forestal. Durante o inverno ocupa refuxios subterráneos, próximos a bosques de frondosas situados en zonas montañosas de altitude media. En Galiza distribúese de forma descontinua,

asociada a zonas que presentan boas masas forestais.

OUTROS MORCEGOS FORESTAIS

Pero en Galiza hai máis especies de morcegos forestais. Tal é o caso do morcego de río, *Myotis daubentonii*, que de xeito similar ao que acontece no conxunto peninsular, ten unha distribución descontinua e abunda máis cara ao Norte. Moi ligada a ambientes acuáticos, manifesta un marcado carácter

fisurícola, ocupando grande diversidade de refuxios.

O morcego de Cabrera, *Pipistrellus pygmaeus*, é una especie recentemente separada do morcego común *P. pipistrellus*, polo que a súa distribución non está de todo clara. Parece ter un carácter algo máis forestal que *P. pipistrellus*. Existen poucos datos sobre a súa presenza en Galiza, podendo corresponder a esta especie algunhas citas de *P. pipis-*

trellus; ten unha distribución irregular, sendo localmente abundante.

O morcego das hortas, *Eptesicus serotinus*, é típico de áreas boscosas. Utiliza árbores con ocos, sendo raro localizalo en refuxios subterráneos; tamén está en hórreos, fisuras de muros ou faiados. En Galiza é común e atópase amplamente distribuído.

Por último, o morcego orelludo dourado, *Plecotus auritus*, é relativamente frecuente e amplamente distribuído en Galiza, con preferencia por hábitats forestais, tanto de bosques caducifolios como de coníferas.

 Preenche este impreso com os teus datos persoais e envia-o a NOVAS DA GALIZA, Apartado 39 - 15701 - Compostela

Nome e apelidos _____ Tel. _____

Enderezo _____ C.P. _____

Localidade _____ E-Mail _____

Junto cheque polo importe à ordem de Minho Média S.L

Nº conta _____

Assinatura _____

Subscriçom + livro = 35 €

Subscriçom anual = 24 €

Subscriçom + pack bilharda = 30 €

Subscriçom + duplo pack bilharda = 35 €

Assinante Colaborador/a _____

NOVAS DA GALIZA

BIBLIOGRAFÍA:

- Carro F, Fernández, R. e Moraña, A. (1997). Refugios importantes para los quirópteros en Galicia. Ecología. Nº11, pp. 445-452.
- Drosera (2012). Morcegos de Galicia. <http://www.morcegosdeg Galicia.org>. Descargado o 01/03/2012
- Lamosa, A. e Pardavila, X. (2011). Factores determinantes para a conservación de insectívoros forestais (quirópteros). Xunta de Galicia. Informe inédito.
- Lamosa, A.; Pardavila, X.; Moraña, A.; Carro, F.; Gil, A.; Domínguez, J. e Amoeiro, J.A. (2010). ¿Protegen los espacios naturales a las comunidades de quirópteros? Estudio preliminar en el LIC Baixa Limia - Serra do Xurés (Galicia). III Jornadas de la SECEMU: Métodos de seguimiento de murciélagos.
- Pardavila, X.; Lamosa, A.; Carro, F.; Moraña, A.; Gil, A.; Domínguez, J. e Amoeiro, J.A. (2010). Distribución y selección de hábitat de dos especies de quirópteros forestales. Resultados preliminares en el LIC Baixa Limia - Serra do Xurés. III Jornadas de la SECEMU: Métodos de seguimiento de murciélagos.
- Roberto J. Hermida, Francisco J. Lamas, David A. Graña, Simón Rial, Félix Cerqueira, Manuel Arzúa, Ramón Seage (2012). Contribución al conocimiento de la distribución de los Murciélagos (O. Chiroptera) en Galicia. Galemys, 24: 13-23

* Xosé Pardavila e Adrián Lamosa, Sorex, Ecología e Medio Ambiente S.L.